

<https://doi.org/10.62405/osiconf.2026.14>

Колесникова Тетяна,

Український державний університет науки і технологій, Дніпро, Україна,
ORCID: 0000-0002-4603-4375, e-mail: t.o.kolesnykova@ust.edu.ua

Щербатюк Тетяна,

Український державний університет науки і технологій, Дніпро, Україна,
ORCID: 0000-0002-2547-4099, e-mail: t.h.shcherbatiuk@ust.edu.ua

Рибалка Роман,

Український державний університет науки і технологій, Дніпро, Україна,
ORCID: 0000-0001-7444-0517, e-mail: r.v.rybalka@ust.edu.ua

БІБЛІОТЕКА ПРОТИ ФЕЙКІВ: ЩЕ ОДНА ЛІНІЯ СТІЙКОСТІ

АНОТАЦІЯ. Повномасштабна війна в Україні поставила університетські бібліотеки перед подвійним викликом: необхідністю забезпечувати безперервний доступ до знань в умовах фізичних загроз і водночас реагувати на зростання дезінформації та інформаційних маніпуляцій. У цьому контексті інформаційна стійкість стає ще одним важливим виміром стійкості бібліотек.

У доповіді представлено досвід Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій (УДУНТ) у розвитку практик протидії дезінформації в межах проекту Erasmus+ CAELUM “Open Science Supporting Vulnerable Communities: Empowering University Libraries in Crisis Response”. Реалізовані ініціативи поєднують відкриті знання, цифрові ресурси, розвиток критичного мислення та практичних навичок перевірки інформації.

Серед них — симуляційний тренажер-гра «Stop-fake: журналістське розслідування» та 3 пояснювальні міні відео (вільно доступні), онлайн-навігатор OSINT-інструментів для перевірки інформації та протидії дезінформації, відкриті навчальні й візуальні матеріали та інтерактивні формати роботи з академічною спільнотою.

На прикладі цих ініціатив показано трансформацію ролі університетської бібліотеки: від надання доступу до інформаційних ресурсів — до формування навичок їх критичного оцінювання, перевірки та відповідального використання. Такий підхід дозволяє розглядати бібліотеку не лише як постачальника інформації, а як активного учасника формування інформаційної стійкості академічної спільноти в умовах війни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інформаційна стійкість, університетські бібліотеки, протидія дезінформації, критичне мислення, перевірка інформації, воєнний стан, Erasmus+ CAELUM.

ВСТУП. Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила інформаційне середовище закладів вищої освіти та умови функціонування університетських бібліотек. Поряд із необхідністю забезпечувати безперервний доступ до освітніх і наукових ресурсів в умовах фізичних загроз, переміщення користувачів та нестабільності інфраструктури бібліотеки зіткнулися з іншим, не менш суттєвим викликом — масштабним поширенням дезінформації, маніпулятивного контенту та інформаційного перевантаження. За цих умов стійкість бібліотеки визначається не лише спроможністю зберегти доступ до інформації, але й здатністю допомогти академічній спільноті критично її оцінювати, перевіряти та відповідально використовувати.

Медійна та інформаційна грамотність розглядається United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) як комплекс компетентностей, що дає змогу критично взаємодіяти з інформацією, медіаконтентом і цифровими технологіями та протидіяти негативним наслідкам дезінформації (Grizzle et al., 2021). Водночас International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) підкреслює особливу роль бібліотек у розвитку таких компетентностей, оскільки

їхня професійна місія традиційно пов'язана із забезпеченням доступу до надійної інформації та навчанням користувачів її критичного оцінювання (IFLA, 2018).

У цьому контексті інформаційну стійкість можна розглядати як один із вимірів загальної стійкості університетської бібліотеки. Вона передбачає не тільки доступність достовірних інформаційних ресурсів, але й формування здатності користувачів орієнтуватися у складному цифровому середовищі, розпізнавати маніпуляції, перевіряти джерела та приймати обґрунтовані рішення.

Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (УДУНТ, Дніпро) є українським партнером міжнародного проєкту CAELUM; це проєкт KA2 програми Еразмус+ у секторі вищої освіти. CAELUM: Відкрита наука на підтримку вразливих спільнот: розширення можливостей університетських бібліотек у реагуванні на кризові ситуації [Open Science Supporting Vulnerable Communities: Empowering University Libraries in Crisis Response]. (Kolesnykova, Soroka, M., Shcherbatiuk, & Rybalka, 2025). CAELUM ставить університетські бібліотеки в авангард реагування на кризові ситуації через відкриту науку, підтримку вразливих громад та зміцнення співпраці між Україною та ЄС.

Метою роботи є представлення досвіду Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій (УДУНТ) щодо створення цифрових ресурсів і навчальних практик для розвитку навичок перевірки інформації та протидії дезінформації в межах проєкту Erasmus+ CAELUM.

МЕТОДИ. В основу роботи покладено практико-орієнтований підхід, що поєднує принципи відкритої науки, інформаційної та медійної грамотності, цифрового навчання й активного залучення користувачів. Відкрита наука та громадянська наука розглядається при цьому не лише як забезпечення відкритого доступу до наукових результатів, а ширше — як створення умов для доступності, повторного використання та відповідального поширення знань. Такий підхід відповідає Рекомендації UNESCO з відкритої науки, де серед ключових складових визначено відкриті наукові знання, відкриті освітні ресурси, наукову комунікацію та взаємодію науки із суспільством (UNESCO, 2021).

Для розвитку практичних навичок академічної спільноти Науковою бібліотекою УДУНТ використовувалося поєднання декількох форматів: симуляційного навчання, короткого пояснювального відеоконтенту, структурованих навігаційних ресурсів, відкритих навчальних і візуальних матеріалів та інтерактивної комунікації з користувачами.

Ключовим принципом стало перенесення акценту з повідомлення готових правил на виконання користувачем конкретних дій із цифровою інформацією. Це передбачає аналіз джерела повідомлення, пошук першоджерела, перевірку автора та контексту, зіставлення інформації з іншими джерелами, перевірку зображень і цифрових слідів, а також аргументоване формулювання висновку щодо достовірності матеріалу. Така логіка відповідає компетентнісному підходу до медійної та інформаційної грамотності, за якого протидія дезінформації потребує не тільки теоретичного розуміння явища, а й опанування методів фактчекінгу та практичних інструментів перевірки інформації (UNESCO, 2021).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ. Окремий потенціал ініціатив зі створення цифрових ресурсів і навчальних практик для розвитку навичок перевірки інформації та протидії дезінформації пов'язаний із громадянською наукою, яка передбачає активне залучення представників університетських спільнот, недержавних громадських об'єднань, журналістів-розслідувачів, волонтерів до процесів створення, збирання, аналізу та поширення знань. Розвиток навичок перевірки інформації, критичного оцінювання цифрових джерел та відповідального використання відкритих даних формує компетентності, необхідні для свідомої участі громадян у наукових і суспільно значущих дослідницьких практиках. Університетська бібліотека (як УДУНТ, так і будь-яка інша) при цьому може виступати посередником між відкритою наукою, дослідницькою спільнотою та громадянами, забезпечуючи доступ до ресурсів, інструментів і навчальних можливостей.

Одним із створених ресурсів став симуляційний тренажер-гра «Stop-fake: журналістське розслідування», побудований на активній участі користувача у процесі перевірки інформації (Рис. 1). Ігровий сценарій дозволяє моделювати ситуацію, у якій учасник має не просто визначити, чи є певне повідомлення достовірним, а послідовно пройти шлях його перевірки. Такий формат трансформує навчання з пасивного ознайомлення з рекомендаціями на практичне відпрацювання алгоритму дій і прийняття рішень.

Рис. 1. Симуляційний тренажер-гра «Stop-fake: журналістське розслідування» (<https://library.ust.edu.ua/uk/page/about-stop-fake>)

Для пояснення окремих елементів цього процесу створено три короткі навчальні відео, що перебувають у відкритому доступі (<https://www.youtube.com/watch?v=4dMj2p3tfrM>). Формат міні-відео дає можливість подавати окремі цифрові практики невеликими завершеними блоками та використовувати матеріали як самостійно, так і в межах тренінгів, занять або консультацій. Відкритість таких ресурсів розширює можливості їх повторного використання поза межами окремої освітньої події та відповідає принципам відкритих освітніх ресурсів.

Іншим результатом став онлайн-навігатор інструментів Open Source Intelligence (OSINT) — розвідки на основі відкритих джерел, для перевірки інформації та протидії дезінформації (Рис. 2, <https://library.ust.edu.ua/uk/page/tools-to-combat-disinformation>). Його призначення полягає не стільки у формуванні максимально великого переліку цифрових сервісів, скільки у структурованій навігації користувача відповідно до конкретного інформаційного завдання. Такий підхід є важливим в умовах постійної зміни цифрового інструментарію: користувач має розуміти логіку перевірки та вміти добирати відповідний засіб, а не бути залежним від одного сервісу.

До комплексу ініціатив також увійшли відкриті навчальні та візуальні матеріали й інтерактивні формати взаємодії з академічною спільнотою. Їх об'єднує орієнтація на практичні ситуації, з якими користувачі стикаються у цифровому середовищі. Важливо, що бібліотека у цьому випадку не позиціонується як інституція, яка визначає для користувача «правильну» інформацію. Її функція полягає у наданні методів, інструментів і навчального середовища, завдяки яким користувач може самостійно оцінити інформацію та аргументувати власний висновок. Саме розвиток навичок, а не обмеження доступу до інформації, IFLA визначає як сталу відповідь бібліотек на проблему дезінформації (IFLA, 2018).

Онлайн-навігатор “Інструменти відкритої розвідки (OSINT) для перевірки інформації та протидії дезінформації”

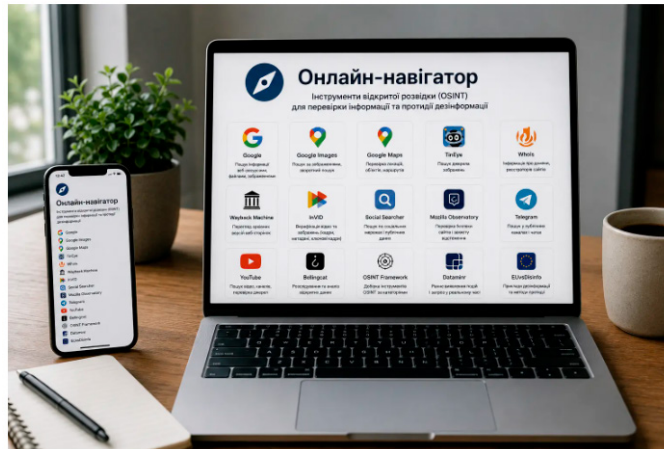

Рис. 2. Онлайн-навігатор “Інструменти відкритої розвідки (OSINT) для перевірки інформації та протидії дезінформації” (<https://library.ust.edu.ua/uk/page/tools-to-combat-disinformation>)

Практика створення цих ресурсів демонструє також зміну самого розуміння цифрового ресурсу університетської бібліотеки. Поряд з електронними каталогами, репозитаріями, базами даних і цифровими колекціями зростає значення ресурсів, функцією яких є навчання роботі з інформацією. Тренажер, відео або навігатор у такій моделі є не додатком до традиційної бібліотечної діяльності, а інструментом формування цифрових та інформаційних компетентностей.

Це особливо важливо в умовах війни, коли інформаційне середовище характеризується високою швидкістю поширення повідомлень, емоційно забарвленим контентом та цілеспрямованими інформаційними впливами. Міжнародний досвід медійно-інформаційної освіти також вказує, що протидія дезінформації потребує розуміння не лише технічних способів перевірки, але й того, як емоції, попередні переконання та контекст впливають на сприйняття інформації (IFLA, 2020).

Отже, створені Науковою бібліотекою УДУНТ ресурси можна розглядати як елементи єдиної моделі: відкритий доступ до навчальних матеріалів — практична взаємодія з цифровими інструментами — формування навичок перевірки — здатність до самостійного критичного оцінювання інформації. Саме ця послідовність переводить діяльність бібліотеки з рівня інформування на рівень формування інформаційної стійкості.

Досвід Наукової бібліотеки УДУНТ у межах проєкту Erasmus+ CAELUM засвідчує, що розвиток цифрових ресурсів університетської бібліотеки доцільно безпосередньо пов'язувати з розвитком цифрових та інформаційних навичок користувачів. В умовах війни забезпечення доступу до інформації залишається фундаментальною бібліотечною функцією, однак самого доступу вже недостатньо. Користувачеві потрібні компетентності, які дозволяють визначати походження інформації, перевіряти її достовірність, розпізнавати маніпуляції та відповідально використовувати отримані дані.

Поєднання симуляційного тренажера, відкритих міні-відео, OSINT-навігатора, навчальних і візуальних матеріалів демонструє можливість створення бібліотекою цілісного цифрового навчального середовища, орієнтованого на практичне формування таких компетентностей. Цей досвід свідчить про поступову трансформацію ролі університетської бібліотеки: від надання доступу до ресурсів — до навчання критичної взаємодії з ними; від інформаційного посередництва — до активної участі у формуванні інформаційної стійкості академічної спільноти.

Таким чином, інформаційна стійкість може розглядатися як один із ключових напрямів розвитку сучасної університетської бібліотеки та невід’ємна складова її готовності діяти в умовах кризи.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ. Під час підготовки рукопису використовувалися інструменти генеративного штучного інтелекту для створення рисунків, літературного редагування окремих фрагментів тексту та вдосконалення формулювань. Автори здійснили перевірку, редагування та остаточне затвердження всього змісту рукопису й несуть повну відповідальність за його достовірність, академічну доброчесність і відповідність використаним джерелам.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Grizzle, A., Wilson, C., Tuazon, R., Cheung, C. K., Lau, J., Fischer, R., Gordon, D., Akyempong, K., Singh, J., Carr, P. R., Stewart, K., Tayie, S., Suraj, O., Jaakkola, M., Thésée, G., Gulston, C., Andzongo Menyeng, B. P., & Zibi Fama, P. A. (2021). Media and information literate citizens: Think critically, click wisely!. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/articles/media-and-information-literate-citizens>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2018). Libraries, media and information literacy: Only sustainable response to fake news. <https://www.ifla.org/news/libraries-media-and-information-literacy-only-sustainable-response-to-fake-news/>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2020). Media literacy training for libraries: Tips and takeaway messages. <https://www.ifla.org/news/media-literacy-training-for-libraries-tips-and-takeaway-messages/>
- Kolesnykova, T., Soroka, M., Shcherbatiuk, T., & Rybalka, R. (2025). Focus Group and Survey Report on the Role of Libraries During Crises Implementation country: Ukraine. Zenodo. <https://zenodo.org/records/16037768>
- UNESCO. (2021). Recommendation on open science. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-science>

Kolesnykova Tetiana,

Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine,
ORCID: 0000-0002-4603-4375, e-mail: t.o.kolesnykova@ust.edu.ua

Shcherbatiuk Tetiana,

Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine,
ORCID: 0000-0002-2547-4099, e-mail: t.h.shcherbatiuk@ust.edu.ua

Rybalka Roman,

Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine,
ORCID: 0000-0001-7444-0517, e-mail: r.v.rybalka@ust.edu.ua

LIBRARY VS. FAKE NEWS: ANOTHER LINE OF RESILIENCE

ABSTRACT. *The full-scale war in Ukraine has confronted university libraries with a dual challenge: ensuring uninterrupted access to knowledge amid physical threats while responding to the growing spread of disinformation and information manipulation. In this context, information resilience has become another important dimension of library resilience.*

The presentation highlights the experience of the Scientific Library of the Ukrainian State University of Science and Technologies (USUST) in developing practices to counter disinformation within the Erasmus+ CAELUM project, Open Science Supporting Vulnerable Communities: Empowering University Libraries in Crisis Response. The implemented initiatives combine open knowledge, digital resources, critical thinking, and practical information verification skills.

These initiatives include the freely accessible simulation training game Stop-Fake: A Journalistic Investigation, accompanied by three explanatory mini-videos that are also freely available; an online navigator of OSINT tools for information verification and countering disinformation; open educational and visual materials; and interactive formats for engaging with the academic community.

Drawing on these initiatives, the presentation demonstrates the evolving role of the university library: from providing access to information resources to developing users' skills in critically evaluating, verifying, and responsibly using information. This approach positions the library not only as a provider of information but also as an active contributor to strengthening the information resilience of the academic community in wartime.

KEYWORDS: *information resilience, university libraries, countering disinformation, critical thinking, information verification, wartime, Erasmus+ CAELUM.*